

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA TANQIDIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHNING SAMARALI YO'LLARI

Qurboniyozova Mardona Fayzulla qizi

Termiz iqtisodiyot va servis Universiteti

Ijtimoiy gumanitar fanlar fakulteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishning usullari va pedagogik sharoitlari tahlil qilingan. Ayniqsa, savol-javob texnologiyalari, mantiqiy mashqlar, muammo asosida o'qitish va darsda ochiq savollar berish orqali o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatish yo'llari ko'rib chiqilgan. Mazkur yondashuvlar orqali bolalarda fikrlash madaniyati, tahlil qilish, o'z fikrini asoslab aytish va qaror qabul qilish qobiliyati rivojlanadi.

Kalit so'zlar: tanqidiy fikrlash, boshlang'ich ta'lim, mustaqil fikr, savol-javob, muammoli o'qitish, mantiqiy tafakkur.

Tanqidiy fikrlash — bu o'quvchining atrofidagi voqealarga faqat tayyor bilim bilan emas, balki mustaqil tahlil, dalillarga asoslangan xulosa bilan yondashish qobiliyatidir. Ushbu ko'nikma XXI asrda har bir inson uchun zarur bo'lib, ayniqsa, uni bolalikdan shakllantirish ta'lim tizimining muhim vazifasidir.

Boshlang'ich sinfda o'quvchilarda bu ko'nikmalar hali to'liq shakllanmagan bo'ladi, lekin ularni yoshiga mos, sekin-asta murakkablikni oshirib boruvchi metodlar orqali rivojlantirish mumkin. Bunda o'qituvchining darsni qanday tashkil qilishi, savollar berish uslubi, o'quvchini mustaqil fikrlashga undashi muhim ahamiyat kasb etadi.

Tanqidiy fikrlashni shakllantirishdagi samarali usullar:

1. Savol-javob texnologiyasi. Dars davomida ochiq, tahliliy savollar berish orqali bolalarni faqat tayyor javob emas, o'z fikrini ilgari surishga undash mumkin. Masalan, “Nega senga bu personaj yoqdi?”, “Bu voqeada boshqa qanday yechim bo'lishi mumkin edi?” kabi savollar.
2. Muammoli o'qitish. O'quvchilarga oddiy, lekin fikrlashga undovchi muammoli vaziyatlar beriladi. Masalan: “Agar sen bunday holatda bo'lsang, nima qilarding?”, “Bu masalani yechishning boshqa yo'li bormi?” Bu usul bolalarda qaror qabul qilish, tahlil qilish va baholash ko'nikmalarini oshiradi.
3. Mantiqiy o'yin va mashqlar. “Topishmoq-top”, “Mantiqiy bog'lanishni aniqlash”, “Ketma-ketlikni top” kabi mashqlar o'quvchilarning tafakkur doirasini kengaytiradi, ular mantiqan fikrlashni o'rganadi.

4. Bahs-munozara elementlari. Boshlang'ich sinflar uchun yengil, lekin ikki tomonlama fikr bildirishga asoslangan mashg'ulotlar tashkil etish mumkin. Masalan, "Sog'lom ovqat foydalimi yoki zararli?" mavzusida kichik bahs orqali bolalarning mulohaza yuritish qobiliyati shakllanadi.
5. Ishchi daftarlarda ochiq savollar. Darsdan so'ng har bir o'quvchi "Nima bilib oldim?", "Qanday savol qoldi?" kabi savollarga javob yozadi. Bu usul refleksiya qilish, fikrni tahlil qilish va yakuniy xulosaga kelishni o'rgatadi.

Sharoit yaratishning ahamiyati: Tanqidiy fikrlash ko'nikmasi tasodifiy rivojlanmaydi. Buning uchun ochiq muhit, erkin fikr bildirishga imkon beruvchi o'quv muhit, o'qituvchining qo'llab-quvvatlovchi yondashuvi va bolalarni "xato qilishdan qo'rqmaslikka" o'rgatish zarur. O'qituvchi o'quvchining har qanday fikrini qadrlashi, unga e'tibor bilan quloq solishi tanqidiy fikrlashni shakllantirishda motivatsion omil bo'lib xizmat qiladi.

Amaliy natijalar: Ilg'or pedagogik tajriba shuni ko'rsatadiki, tanqidiy fikrlash ko'nikmasiga ega bo'lgan o'quvchilar matnni yaxshiroq tahlil qiladi, mantiqiy fikrlaydi, darsda faol ishtirok etadi, o'z fikrini asosli tarzda bayon eta oladi va ijodkorlik darajasi yuqori bo'ladi.

Boshlang'ich sinfda tanqidiy fikrlashni shakllantirish bu faqat o'qituvchining pedagogik mahorati emas, balki butun ta'lim tizimining zamonaviy talabi hisoblanadi. Darslarda savol-javob texnologiyasi, muammoli o'qitish, mantiqiy mashqlar va ochiq mulohazalar orqali bolalarni fikr yuritishga undash ularning bilim olish jarayonini faollashtiradi. Bu esa kelajakda mustaqil fikrlaydigan, ongli qaror qabul qiladigan, ijtimoiy faol shaxslar yetishib chiqishiga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mavlonova R.X. Tanqidiy fikrlash metodlari. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. G'ulomov S.S., Mahmudova M.N. Pedagogik texnologiyalar va innovatsiyalar. – Toshkent: O'zMU, 2021.
3. Abdullaeva D.M. Boshlang'ich ta'lim metodikasi. – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2020.
4. Vygotsky L.S. Pedagogik psixologiya. – Moskva: Prosveshchenie, 2004.
5. Paul, R., Elder, L. Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life. – Pearson, 2014.
6. OECD. Fostering Students' Creative and Critical Thinking. – OECD Publishing, 2019.
7. Woolfolk, A. Educational Psychology. – Pearson Education, 2013.
8. Brookhart, S.M. How to Assess Higher-Order Thinking Skills. – ASCD, 2010.